

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23474445>

Boshlang'ich sinf darslarida o'yinli ta'lim usullaridan foydalanish

Tursunova Aziza Mo'minovna –

Toshkent amaliy fanlar universiteti dotsenti

E-mail: TursunovaAziza@utas.uz

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-2710-9501>

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf darslarida o'yinli ta'lim usullaridan foydalanishning pedagogik ahamiyati va ta'lim samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari yoritilgan. O'quvchilarning keyingi ta'lim bosqichlarida bilim olishga bo'lgan qiziqishi, o'quv faolligi va mustaqil fikrlash ko'nikmalarining rivojlanishi boshlang'ich ta'limda shakllangan bilim, ko'nikma va malakalarga bevosita bog'liqligi asoslangan. Shuningdek, dars jarayonida gamifikatsiya, didaktik o'yinlar va qiziqarli mashg'ulotlardan foydalanish orqali o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan motivatsiyasini kuchaytirish, ijodiy tafakkurini rivojlantirish, sinf jamoasida hamkorlik va faol muloqot muhitini shakllantirish imkoniyatlari tahlil qilingan. O'yinli ta'lim usullarini o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga mos ravishda qo'llashning didaktik afzalliklari hamda boshlang'ich ta'lim sifatini oshirishdagi o'rni ochib berilgan.

Kalit so'zlar: darslar, o'yin texnologiyalari, ko'ngilochar mashg'ulotlar, amaliyot, ta'lim, sinf jamoasi.

Использование игровых методов обучения на уроках в начальных классах

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогическое значение использования игровых методов обучения на уроках в начальных классах и их возможности в повышении эффективности образовательного процесса. Обосновывается взаимосвязь между знаниями, умениями и навыками, сформированными на этапе начального образования, и развитием познавательного интереса, учебной активности и навыков самостоятельного мышления учащихся на последующих ступенях обучения. Кроме того, анализируются возможности применения геймификации, дидактических игр и занимательных учебных занятий для повышения мотивации учащихся к обучению, развития их творческого мышления, формирования атмосферы сотрудничества и активного общения в классном коллективе. Раскрываются дидактические преимущества использования игровых методов обучения с учётом возрастных и индивидуальных особенностей учащихся, а также их роль в повышении качества начального образования.

Ключевые слова: уроки, игровые технологии, занимательные занятия, практика, образование, классный коллектив.

The use of game-based teaching methods in primary school lessons

Annotation. *This article examines the pedagogical significance of using game-based teaching methods in primary school lessons and their potential to enhance the effectiveness of the educational process. It highlights the relationship between the knowledge, skills, and competencies acquired during primary education and the development of students' interest in learning, academic engagement, and independent thinking skills at subsequent stages of education. Furthermore, the article analyzes the potential of gamification, didactic games, and engaging learning activities to strengthen students' motivation to learn, develop their creative thinking, and foster an environment of cooperation and active communication within the classroom. Particular attention is given to the didactic advantages of applying game-based teaching methods in accordance with students' age-related and individual characteristics, as well as their role in improving the quality of primary education.*

Keywords: *lessons, game-based technologies, engaging activities, practice, education, classroom community.*

KIRISH

“Yangi O‘zbekiston maktabi” har bir o‘quvchining shaxsiy qobiliyatlari va hayotga ijodiy yondashuvini rivojlantirishga, turli xil innovatsion o‘quv dasturlarini amalga oshirishga hamda bolalarga nisbatan insonparvarlik tamoyiliga asoslangan yondashuvni ta‘minlashga xizmat qiluvchi tashkiliy tuzilmani talab qiladi. O‘yin texnologiyalari ta‘limning o‘ziga xos shakli bo‘lib, u nafaqat o‘quvchilarning ijodiy va izlanishga asoslangan faoliyatini, balki fanni o‘zlashtirishning odatiy bosqichlarini ham qiziqarli va zavqli jarayonga aylantira oladi. O‘yin olamining jozibadorligi odatda zerikarli bo‘lgan vazifalarga (masalan, ma‘lumotni yodlash, takrorlash, mustahkamlash yoki o‘zlashtirishga) ijobiy va hissiyotlarga boy tus beradi. Shu bilan birga, o‘yin jarayonidagi hissiy faollik bolaning barcha aqliy jarayonlari va funksiyalarini rag‘batlantiradi. O‘yinlarning yana bir afzalligi shundaki, ular bilimlarni yangi sharoitlarda qo‘llashga undaydi, natijada o‘quvchilar o‘zlashtirgan material amaliy qo‘llanilish jarayonidan o‘tadi va bu ta‘lim jarayoniga xilma-xillik hamda qiziqish bag‘ishlaydi [1].

Ta‘limning barcha tizimlarida o‘yin texnologiyalaridan foydalanish darslarning samaradorligini oshirishning o‘ziga xos yo‘li ekanligi butun dunyo ta‘limida allaqachon o‘z isbotini topgan. O‘yin texnologiyalari pedagogik yondashuvlarning ajralmas qismi bo‘lib, o‘qitishning o‘ziga xos shakli hisoblanadi. U o‘quvchilarning ham ijodiy, izlanishga asoslangan faoliyatini, ham kundalik o‘quv mashg‘ulotlarini qiziqarli va jo‘shqin jarayonga aylantira oladi. O‘yin yaratgan shartli olam o‘ziga xos jozibasi bilan ta‘lim jarayoniga ijobiy hissiyotlarni olib kiradi, o‘yin jarayonining dinamik tabiati esa bolaning turli psixologik jarayonlari va funksiyalarini faollashtiradi. O‘yinning yana bir o‘ziga xos tomoni shundaki, u bilimlarni yangi sharoitlarda qo‘llashga undaydi, o‘quvchilar o‘rganayotgan materiallar, eng avvalo, bevosita hayotiy jarayon bilan bog‘langan bo‘lib, ta‘lim jarayoniga xilma-xillikni olib keladi va unga nisbatan chinakamga o‘quvchilarda katta qiziqishni uyg‘otadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Ushbu tadqiqotda biz boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘yinga asoslangan ta‘lim usullarini taklif etamiz. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘yinga asoslangan ta‘lim jarayonlarida faol ishtirok etadilar. Akademik muvaffaqiyatga erishish motivatsiyasining oqibatlari keng ko‘lamda o‘rganilgan. Ushbu tadqiqotning maqsadi o‘yinga asoslangan

ta'limning boshlang'ich sinf o'quvchilarini akademik muvaffaqiyatga erishishga undashdagi samaradorligini aniqlashdan iborat bo'ldi.

O'yinlar va o'yinga asoslangan ta'lim ko'pchilikka manzur bo'lgan qadimiy usullar sifatida pedagoglar tomonidan uzoq vaqtdan beri yuqori baholanib kelinmoqda. Vygotskiy [4] fikricha, o'quvchilar o'yinlar orqali o'z ehtiyojlarini qondirish uchun tasavvur kuchidan foydalanishlari mumkin. Shamiyar [5] ta'kidlashicha, agar o'quvchilar oddiy o'yinlar yordamida bilim olsalar, ular o'quv jarayonida faolroq ishtirok etishlari mumkin. Virous va boshqalar [6] ham o'yinga asoslangan ta'lim yondashuvi qo'llanilganda, o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasi va ta'lim samaradorligi oshishini aniqlaganlar.

Avvalgi nazariyalarga tayangan holda, ushbu maqolada o'yinga asoslangan ta'lim bolalarning har tomonlama rivojlanishiga e'tibor qaratgan holda, o'yin va ta'limni, shuningdek, ko'ngilochar mashg'ulotlar va ta'lim jarayonini samarali uyg'unlashtiruvchi o'qitish usuli sifatida ta'riflanadi. U bolalarda o'rganishga bo'lgan qiziqishni uyg'otish, to'g'ri bilish ehtiyojini shakllantirish hamda ularning shaxsiy ijtimoiylashuvi va jismoniy hamda ruhiy jihatdan sog'lom rivojlanishiga ko'maklashishda muhim o'rin tutadi. Shu sababli, so'nggi yillarda o'yinga asoslangan ta'lim usuli boshlang'ich sinfning quyi sinflarida keng qo'llanilmoqda [7]. Bugungi kunda maktab o'quvchilari duch kelayotgan axborot oqimining haddan tashqari ko'pligi sababli ham o'yinlarning ahamiyati ortib bormoqda. Butun dunyoda, jumladan O'zbekistonda ham axborot muhiti keskin sur'atlar bilan kengayib bormoqda. Televideniye, video, radio, kompyuter va internet so'nggi paytlarda o'quvchilarni ulkan hajmdagi axborot bilan ta'minlamoqda. Shu bois, maktablar oldida turgan dolzarb vazifalardan biri – o'quvchilarda qabul qilinayotgan axborotni mustaqil baholash va saralash ko'nikmasini rivojlantirishdir. Bunday ko'nikmalarni shakllantiruvchi ta'lim shakllaridan biri – bu o'quv o'yini bo'lib, u ham dars davomida, ham darsdan tashqari vaqtda olingan bilimlarni amaliyotda qo'llashga imkon beradi. O'yin lahzali quvonch bag'ishlaydi va dolzarb ehtiyojlarni qondiradi, bundan tashqari, u kelajakka yo'naltirilgan bo'lib, bolalarga hayotning keyingi bosqichlarida ijtimoiy, kasbiy va ijodiy rollarni bajarish uchun zarur bo'lgan xislatlar, ko'nikma va qobiliyatlarni rivojlantirish yoki mustahkamlash imkonini beradi. O'yin mavjud bo'lgan joyda salomatlik va bolalik quvonchi hukm suradi [2]. Maktabgacha ta'limdan so'ng maktabga qadam qo'ygan bola o'zgacha bir faoliyat turi – o'qish-o'rganish bilan to'qnash keladi. Shunga qaramay, o'yin nafaqat hordiq chiqarish, balki hayotni ijodiy anglashning ham muhim vositasi bo'lib qolaveradi. O'yinga xos yondashuv bolaning rivojlanishini shakllantirishda kuchli vosita hisoblanadi. O'yin haqida ko'p iliq so'zlar aytilgan, u quvonch manbai, bolalik malikasi va dunyoning sakkizinchi mo'jizasi deb ta'riflangan. O'yin – bolalikning ajralmas hamrohi. Bu bolalar tengdoshlari bilan umumiy maqsad, unga erishish yo'lidagi hamkorlik hamda mushtarak qiziqish va his-tuyg'ular asosida birlashib shug'ullanadigan mustaqil faoliyatdir.

Taniqli pedagog va olim Vasiliy Aleksandrovich Suxomlinskiy o'yinning mohiyatini ifodalovchi bir iborani ilgari surgan edi. U shunday degan: “O'yin orqali o'rgating va o'yin orqali o'rganing”.[3] Bu oddiy ibora chuqur ma'noni – Suxomlinskiy bizni bolalarga ochib berishga undagan sirni o'zida mujassam etadi. Ushinskiy o'yinni bola uchun eng muhim faoliyat deb bilgan va aynan o'yin orqali bola dunyo sirlarini kashf etishiga ishongan. Yana bir mashhur pedagog A.S. Makarenko esa shunday yozgan: “O'yin bolaning hayotida katta ahamiyatga ega, u kattalar uchun faoliyat, mehnat va kasbiy burch qanday ahamiyatga ega bo'lsa, bola uchun ham xuddi shunday ahamiyat kasb etadi. Bolaning o'yin tarzi uning ulg'aygach qanday ishlashini oldindan belgilab beradi. Shu bois, kelajakdagi samarali faoliyat yurituvchi shaxsning shakllanishi, avvalo, o'yin orqali amalga oshadi”.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'yinga berilgan barcha ta'riflar o'rinli, chunki bola uchun o'yin – bu hayotning o'zi; u o'zining barcha quvonchlari, hayajonlari, muvaffaqiyatlari va ko'ngilsizliklari bilan namoyon bo'ladi.

O'yin – boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun eng tabiiy va qiziqarli faoliyatdir. Aynan o'yin orqali bola sinf jamoasi bilan tabiiy muloqotga kirisha boshlaydi va o'qituvchi hamda o'quvchi o'rtasida o'zaro tushunish qaror topadi. O'yin jarayonida bolalar diqqatni jamlash, puxta va mustaqil ishlash ko'nikmasini shakllantiradilar, ular o'z diqqat-e'tibori va xotirasini, shuningdek, bilim olishga bo'lgan intilishini rivojlantiradilar. Bolalar o'zlarining faoliyatga bo'lgan tabiiy va tinimsiz ehtiyojini qondirish jarayonida o'yin orqali real dunyoda o'zlari yetisha olmaydigan narsalarni xayolan yaratadilar; o'yinga butunlay berilib ketganlarida esa, ular o'rganayotganliklarini – ya'ni yangi narsalarni kashf etayotganliklarini, eslab qolayotganliklarini, turli vaziyatlarda yo'l topayotganliklarini, mavjud tajribalarini boyitayotganliklarini, tushuncha va g'oyalarni taqqoslayotganliklarini hamda tasavvurlarini rivojlantirayotganliklarini hatto sezmaydilar.

O'yin – bolalarning shaxsiy xususiyatlari, intellektual salohiyati, qiziqishlari va qobiliyatlari eng to'liq namoyon bo'ladigan muhitdir. O'yin ham ijodiy jarayon, ham faoliyat (mehnat) shakli hisoblanadi. U maktabgacha yoshdagi bolalar, boshlang'ich sinf o'quvchilari va o'smirlarni o'qitish hamda tarbiyalashning e'tirof etilgan, an'anaviy usulidir. Ushbu usulning ahamiyati shundaki, o'yin jarayonida ta'limiy, rivojlantiruvchi va tarbiyaviy vazifalar o'zaro chambarchas bog'liqlikda amalga oshiriladi. O'qitish usuli sifatida o'yin o'quvchilar faoliyatini tashkil etadi va rivojlantiradi, ularning bilish doirasini kengaytiradi hamda shaxsini shakllantiradi. O'yin bolalarning qiziqishini qondirishga yordam beradi, ularni atrofdagi dunyoni faol o'rganishga jalb qiladi va ularga narsalar va hodisalar o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish usullarini o'zlashtirishga imkon beradi. O'yin o'quvchilar uchun mustaqil faoliyat bo'lib xizmat qiladi, u asta-sekin tarbiya vositasiga aylanadi va undan ma'lum ta'lim maqsadlariga erishish uchun foydalanishga imkon beradi.

Zamonaviy maktablar har bir o'quvchining individual qobiliyatlari va hayotga ijodiy qarashlarini rivojlantirishga yordam beradigan, turli xil innovatsion o'quv dasturlarini amalga oshiradigan va bolalarga insonparvarlik bilan yondashish tamoyilini qo'llab-quvvatlaydigan tashkiliy tuzilmani talab qiladi. Maktablar har bir bolaning o'ziga xos psixologik rivojlanishini tushunishga chuqur qiziqish bildiradilar. Maktablarda o'qitish va tarbiya sifati ko'p jihatdan ta'lim jarayonining bolaning yoshga bog'liq va individual rivojlanish psixologiyasiga qanchalik mos kelishiga bog'liq. Bu o'quvchilarning individual rivojlanish naqshlari va ijodiy iste'dodlarini aniqlash, ijobiy shaxsiy ishtirokni kuchaytirish, har bir shaxsning o'ziga xosligini ochib berish va akademik kechikish holatlarida o'z vaqtida yordam ko'rsatish uchun ularning maktab davomida psixo-pedagogik tadqiqotlarini o'z ichiga oladi. Bu, ayniqsa, boshlang'ich sinflarda juda muhimdir, bu vaqtda maqsadli ta'lim boshlanadi va o'rganish bolaning psixologik xususiyatlari va fazilatlarini shakllantiradigan yetakchi faoliyatga aylanadi. Maktab yoshidagi bolalar davri yorqin va o'z-o'zidan paydo bo'ladigan idrok, shuningdek, rollarni qabul qilish va tasvirlar bilan ishlashda osonlikcha namoyon bo'ladi. Bolalar har qanday faoliyatda, ayniqsa o'yinga asoslangan faoliyatda osongina ishtirok etadilar. Ular o'zlarini guruhli o'yinlar uchun o'z-o'zidan tashkil qiladilar. Ta'lim o'yinlarining samaradorligi ularning tizimli qo'llanilishiga va standart ta'lim mashqlari bilan birlashtirilgan o'yin dasturining maqsadli xususiyatiga bog'liq [6].

O'yinga asoslangan ta'lim yondashuvi o'quv jarayonining muayyan qismini qamrab oluvchi hamda umumiy mavzu, syujet va qahramonlar orqali birlashtirilgan yaxlit tizim sifatida shakllantiriladi. O'yin mazmuni asosiy ta'limiy material bilan uyg'unlikda rivojlanib boradi; bu esa o'quv jarayoniga jonlilik bag'ishlashga va muayyan o'quv elementlarini o'zlashtirishni yengillashtirishga xizmat qiladi. Alohida o'yinlar va ularning tarkibiy qismlarini o'zaro uyg'unlashtirish orqali bunday yondashuvlarni yaratish – har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisining vazifasidir. O'yin asosidagi mashg'ulotlar orqali o'rganilgan materiallar o'quvchilar tomonidan o'yinlardan foydalanmasdan o'rganilgan materiallarga qaraganda kamroq va sekinroq unutiladi. Buning sababi, o'yinlar faol ishtirok bilan faollikni birlashtiradi, bu esa bilimning samaraliroq o'zlashtirilishini va mustahkamroq saqlanishini ta'minlaydi. O'quvchilarning shunchaki darsda o'tirishdan ko'ra, o'rganishga

chinakam jalb qilinishini ta'minlash uchun ular qiziqishlari kerak, xususan, ular hali bilmagan, ammo bilmagan narsasi borligini anglashlari kerak. Bundan tashqari, bolalar har bir dars yangi narsani o'rganishni o'z ichiga olishi kerakligini tushunishlari kerak; yangi bilimlarni o'zlashtirmasdan shunchaki materialni takrorlashga sarflangan dars vaqtni behuda sarflashdir. Vaziyatli vazifalar o'quvchilarning til rivojlanishini rivojlantirishning samarali usuli hisoblanadi. Ular fikrlashni rag'batlantiradi, o'quv dasturiga qiziqishni oshiradi va bilim va ko'nikmalarni egallashda faol ishtirokni oshiradi - shu bilan kognitiv faollikni oshiradi. O'yinlar orqali o'quvchilar diqqatni jamlash, mustaqil fikrlash va diqqatlilik odatlarini rivojlantiradilar. O'yinga berilib ketgan bolalar ko'pincha o'rganayotganliklarini anglamaydilar va hatto eng passiv o'quvchilar ham faol ishtirok etadilar. Har bir darsda o'yinlardan foydalanish va o'yinga asoslangan vaziyatlarni yaratish muhim ahamiyatga ega. Bu ayniqsa 1- va 2-sinflar uchun – o'quvchilar hali uzoq davom etadigan va kuchli diqqat-e'tibor talab qiluvchi faoliyatga ko'nikmagan o'tish davri uchun juda dolzarbdir. Ular tez charchaydilar, diqqatlari susayadi va bir xillik zerikarli tuyuladi. Shu sababli, o'yin ta'lim-tarbiya jarayoniga jonlilik bag'ishlaydi hamda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatini tashkil etishdagi eng samarali usullardan biri hisoblanadi.

O'yinlarni dars boshida qo'llash mumkin. Bunday o'yinlar o'quvchining fikrlashini faollashtirish, diqqatni jamlash va asosiy tushunchalarni aniqlashga yordam berish hamda ularning e'tiborini mustaqil ishlashga yo'naltirishga xizmat qiladi. O'yinlarni har bir darsda tizimli va maqsadli ravishda o'tkazish muhimdir; bunda oddiy vaziyatlardan boshlab, o'quvchilar bilim orttirishi, ko'nikmalarni rivojlantirishi, o'yin qoidalarini o'zlashtirishi hamda xotira, topqirlik, mustaqillik, qat'iyatlilik va boshqa fazilatlarini shakllantirishi bilan birga, o'yinlarning murakkabligi va xilma-xilligini bosqichma-bosqich oshirib borish lozim. Darslarda o'qituvchi tomonidan sun'iy intellektdan foydalanish ham katta ahamiyat kasb etadi. Bunda o'yin texnologiyalari o'quvchilarning mashg'ulotlarga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, ularning bilim va ko'nikmalarini mustahkamlash, mantiqiy fikrlash, nutqiy faollik, ijtimoiy hamkorlik va ijodiy tassavurni rivojlantirishda samarali usullardan biri hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari yosh xususiyatlariga ko'ra o'yin orqali tezroq anglaydi, mashg'ulotlarda faol ishtirok etadi, olgan bilimlarini amaliy vaziyatlarda qo'llashga harakat qiladi. Sun'iy intellekt o'yinli topshiriqlar, individual mashqlar, interaktiv savollar, baholash mezonlari hamda didaktik ssinariylar yaratishda yordamchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Ammo, baribir u o'qituvchining o'rnini bosa olmaydi. U faqat yordamchi vazifasini bajaradi. [6]

XULOSA

Shunday qilib biz ushbu maqolamizda boshlang'ich sinf ta'limida o'yinga asoslangan usullardan foydalanishning o'ziga xos jihatlari ko'rib chiqdik. Unda ularni amalga oshirishning afzalliklari va qiyinchiliklari, jumladan, o'qituvchilarni tayyorlash, logistika ta'minoti va bilimlarni o'zlashtirishni monitoring qilish masalalarini ham alohida ta'kidlash lozim, - deb bilamiz. Rivojlanishning istiqbolli yo'nalishlari aniqlashga harakat qildik. O'yinga asoslangan texnologiyalarni ta'lim mazmuniga integratsiya qilish, raqamli resurslardan, shuningdek sun'iy intellektdan foydalanish, o'qitishni differentsiallashtirish va o'qituvchilar uchun professional rivojlanishga erishish bugungi davrning eng asosiy vazifalaridan biri, deb ta'kidlaymiz.

Har bir dars ma'lum bir texnologiya, usul va vositalarni tanlashni talab qilishi hammaga ma'lum. Yuqori o'quv natijalariga erishish uchun o'quv jarayonini oldindan rejalashtirish juda muhimdir. Bugungi maktab o'quvchilarimiz - ertangi jamiyatimizni rivojlantiradigan, elimizni, vatanimizning kelajagini ta'minlab beradigan, uning jahon hamjamiyatida o'z o'rniga ega bo'ladigan qudratli, ulkan va buyukligini namoyish etib, xalq farovonligiga xizmat qiladigan, raqobatbardosh kadrlar bo'lib etishadigan avlodimiz vakillari ekanligini his qilib, ularning kamolati uchun mas'ul ekanligimizni unitmasligimiz darkor.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- 1 Калмыкова Е.В. Игровые технологии в начальной школе. Практическое пособие для учителей начальных классов. - Москва, АРКТИ, 2017. - 60.с.
2. Кудыкина Н.В. Игровая деятельность детей: теоретические основы и методика педагогического руководства. «Игра — верховный властелин»: теория и методика организации игровой деятельности детей в контексте преемственности дошкольного и начального образования: сборник статей / под ред. Г.С. Тарасенко. Винница: Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского.
3. В.А. Сухомлинский. Сто советов учителю. - Москва, 2014.
4. Макаренко А.С. Методика организации воспитательного процесса. - Москва, 1999.
5. Выготский Л. С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка. // Советская психология. № 5. 1967.
6. Qalandarova Yu, Norqobilova R. Boshlang'ich ta'limda o'yin texnologiyalaridan foydalanish. Jurnal of universal science research. Vol.maxsus son -3. (2026).
7. Umarova D. Boshlang'ich sinflarda interaktiv usullardan foydalanishdagi qiyinchiliklar va istiqbollar.// Ilm sarchashmalari. 4-son, 2024.